

Avodah Zarah 2b: Multiple Voices in Aggada, Looking to Vilify the Villains

Rabbi Jonathan Ziring: jziring@migdalahatorah.org

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לג עמוד ב

ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום? דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ויתבי יהודה בן גרים גביהו. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהו של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו - לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין - להושיב בהן זונות, מרחצאות - לעדן בהן עצמן, גשרים - ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה - יתעלה, יוסי ששתק - יגלה לציפורי, שמעון שגינה - יהרג.

2. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף לג עמוד ב

כמה נאים כו' תקנו שווקים כו'. לכאורה דברים אלו הם בעצמם התנצלות של האומות לעתיד ביום הדין ודברי ר"ש הם בעצמם דברי הקדוש ברוך הוא לאומות העולם ביום הדין לעתיד כדאיתא בהדיא ברפ"ק דע"ז וצ"ל דוודאי רבי יהודה נמי מודה כמ"ש בסוגין דהתם שהשיב להם הקדוש ברוך הוא מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם כו' וכדאמר ר"ש הכא שהרי לא קאמר ר"י דתקנו שווקים כו' כלום לא עשו אלא בשביל ישראל כו' כמ"ש שם שכן יאמרו א"ה לעתיד אלא ר"י סתם דבריו מפני יראת מלכות ואמר כמה נאים כו' תקנו שווקים כו' מיהו שפיר מצינן למימר שלצורך עצמם עשו כתשובת הקדוש ברוך הוא דהתם וד"ק:

3. שפת אמת מסכת שבת דף לג עמוד ב

שם בגמ' כמה נאים מעשיהם של אומה זו קשה הא כתיב לא תחנם ודרשינן לא תתן להם חן כדאי' בע"ז (כ) ו"ל דגם הוא אמר כן בלשון בתמיהא:

4. דברות משה מסכת שבת סימן כז הערה צב

וצריך לומר שהגידון הוה א"ש יש חיוז להכיר עוזה
לכרים העושים דברים טובים שלא לשמן,
שודאי אף ר' יהודה ידע דעושין שלא לשמן כדאיתא
צריש ע"ז שלעתיד לבא ישיב להם הקב"ה ממש כדברי
ר"ש, ולא שייך שלא ידע זה ר' יהודה, אבל מי
סובר ר' יהודה דכיון דהם דברים טובים גם לישראל
ולומדי תורה יש להכיר להם עוזה, ואין נוגע לנו כלל
איך כיהם עשייהו א"ש לשמה או שלא לשמה דזה נוגע
רק לענין שכן ענה ולעתיד שחלוי זה רק צרפן
הקב"ה, לכן שיבא מנשיבם של כמלכות רומי שטעו
כל הדברים הטובים לכל איש ואיש אף שטעו שלא
לכוונה הטובה לאינשי, דאין הכוונה שלהם נוגע לנו כלל.
ור"ש פליג וסובר דכיון שכל מה שחקנו היה זה לצורך
עלמא ליכא חיוז להכיר להם עוזה, ואף שלישראל כה"ג
שעשה לצורך עלמא ונכחו ממנו אחרים יש ודאי חיוז
הכרת עוזה גם לר"ש, הוא מעט דנישראל גם שלא
לשמה נחשבה מלוא אבל צטכ"ס דלא נחשבה מלוא
כדאיתא צב"ב דף י' אין צורך גם להכיר עוזה.

לצטכ"ס אף כשעשה להנאח עלמא ור"ש לדינא. וצני
הרכ"ג ר' דוד שליט"א הקשה לפ"מ שנארתו אליבא
דר"ש מהא דלא תחטב מלוי צטביל מה שהיו אכסניא
עכ"פ בדפרש"י צחומש פי' חלא בא היה זה רק
לעונתם דברי אדרבה היו מנירים לישראל ציורת.
וגלח דהתם הוא רק להקל מהעונש וגם הוא על
הגרים שיתגיירו ואין זה ענין הכרת עוזה.

דף על הדף עבודה זרה דף ב עמוד ב

ולכאורה יש להקשות על דבריהם מהא דסוגיין, דמבואר דמה שלע"ל לא מגיע שכר לאומות העולם הוא מפני שעשו הכל לצורך עצמן, ולפי בעלי התוס' הנ"ל, צ"ב אמאי באמת לא מגיע להם כל שכר משום כך, הרי מאחר ומ"מ באמת יצא מהם טובה שנתעסקו ישראל בתורה, מה בכך שעשו לצורך עצמם, הרי נתבאר שאפילו אם תהיה כוונתם לעבירה מ"מ יש להם לקבל שכר. [ובפרט לפי ביאורו הידוע של מרן הגר"ז זצ"ל, דלעת"ל אכן יתגלה לעין כל איך שכל מה שעשו אוה"ע היה לצורך ישראל והתוה"ק, דע"כ גם לא עונה להם הקדוש ברוך הוא ששקרנים הם אלא רק "שוטים שבעולם", וכבר הקדימו בזה ר' צדוק הכהן בספרו "פרי צדיק"], וא"כ מאחר ומ"מ היה תועלת לקיום התורה, מה בכך שעשו לצורך עצמם, והרי נתבאר שאפילו אם כוונתם היתה לעבירה מ"מ יש מקום לתת להם שכר.

וזה הלום ראיתי שהדבר מיושב ע"פ מה שביאר הרשב"א בביאור ההגדה בריש ע"ז שם, דחוץ ממה שקשה מה ההו"א שלהם לקבל שכר, קשה שהשכר הוא הרי מיועד בפירוש למי שעסק בתורה, והם הרי סו"ס לא עסקו בתורה. ומבאר הרשב"א, שהטענה של אוה"ע הוא שמאחר ובפועל כל מה שעשו זה עזר לתורה א"כ כמו שיש שותפות של יששכר וזבולון שגם זבולון שלא עסק בתורה מקבל שכר, כי ע"ז איפשר ליששכר ללמוד, כך מגיע גם להם שכר, כי סו"ס הם היו הצינור שעל ידו יכלו לעסוק בתורה. והתשובה ע"ז היא, שמאחר ולא התכוונו בכך אלא לטובת עצמם לא חל ע"ז כלל ענין שותפות. עיין שם בדבריו.

וממילא י"ל, דאה"נ שזכות שפיר יש להם, ואכן אפשר שמשום כך קיבלו הרבה שכר בעוה"ז כפי מה שנותן הקדוש ברוך הוא לרשעים כאן על כל מעשה טוב שעושים, אולם שם היתה הטענה מצד שותפות בעצם לימוד התורה, [שזה מהות אחרת לגמרי של שכר נצחית], וע"ז ענה להם הקדוש ברוך הוא שוטים, שבלא כוונה ל"ש כלל ענין שותפות.

ועוד נראה ליישב, דיש לחלק, בדבר שמהותו נחשב למצוה אלא שהיה עם נגיעה צדדית, ומחשבה פסולה, בזה תמיד יש איזה שכר. משא"כ בדבר שאינו בגדר מצוה כלל אלא שיצא ממנו דבר טוב, בזה דוקא אם כוונתו לשם מצוה יש ע"ז שם מעשה מצוה, אבל אם אין כוונתו למצוה ל"ש ע"ז שום שכר, דהרי ללא כוונה לשם מצוה לא נחשב כלל בגדר עשיית מצוה. וממילא באוה"ע שלא היה במעשיהם שום מעשה מצוה, ורק לעצמם, אלא שנגרם מה טובה גם לישראל, בזה דוקא המחשבה לשם מצוה היא זו שקובעת את המעשה שיהיה בזה שם של מצוה, ומאחר ולא היתה להם כוונה כזו לא מגיע להם כל שכר. (הרב צבי קריזר שליט"א - ב"ב)

5. פרחי כהונה מסכת שבת דף לג עמוד ב

בגמ' דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון וכו' פתח ריה"ו ואמר כמה נאים וכו' נענה רשב"י ואמר כל מה שתיקנו וכו'. שמעתי לפרש בזה דריה"ו ור"ש אזלי לשיטתייהו דפליגי לעיל בדף כ"ב ע"א דריה"ו ס"ל דבר שאינו מתכוין אסור ור"ש ס"ל דבר שאינו מתכוין מותר דאיהו סובר דהכל הולך אחר הכוונה ולכן כל שאינו מתכוין מותר ה"נ כאן כיון דכל מה שתיקנו לא נתכוונו אלא לצורך עצמן אין ראוי לשבחן על זה אבל ריה"ו ס"ל דאזלינן רק אחרי הפעולה מצד עצמה אם היא טובה ולא אחרי הכוונה ולכן כאן משבחן ואומר כמה נאים מעשיהן של אומה זו וכו' דאע"ג דודאי ידע דלצורך עצמן הם עושים עכ"פ ראוי לשבחן כיון דהפעולה מצד עצמה היא נאה וחשובה.

6. תוספות מסכת עבודה זרה דף ב עמוד ב

שווקים להושיב בהם זונות - ה"ה דה"מ למימר לעשות בהם סחורה לכל דבר אלא מגנה אותם בדבר גנאי כל מה שיכול כלומר אפי' לצורך זונות עשיתם שווקים

7. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קו עמוד ב

אמר ליה מר בריה דרבנא לבריה: בכולהו לא תפיש למדרש, לבר מבלעם הרשע, דכמה דמשכחת ביה - דרוש ביה.

8. מהר"ץ חיות, מבוא לתלמוד פרק כא

היה גם כן מדרכי הדרוש הנהוג אצלם להכניס אנשים מתחלפים תחת שם אחד אם מצאו שדומים זה לזה, רק באיזה תכונת הנפש ובכשרון המעשה או שמצאו איזהו פעולות משני אנשים אשר דומים זה לזה או אם יש דמיון קרוב בשמות בין אנשים מתחלפים אזי היה הנקל להם לעשות משני אלו איש אחד... והכל נסתבב מן הכלל הראשי אשר היה להם ליסוד ולאבן פינה בעניין הדרשות. דעל צדיק וחסיד הרשות להדורש לשבח ולפארו בכל אופן האפשר, ובכל מקום שנתפרש במקרא קודש שבחו של צדיק אחד היה להם לחוב לדרוש דרך אסמכתא ורמז להוסיף עליו גם מעלותיו של צדיק אחר, וליתן את האמור בזה גם על זה. ועל ידי זה אנו מוצאים הצדיקים מקושטים בכל מעלה ומדה נכונה ועל הרשע דרשו לרעה בכל מה שהיו יכולים לדרוש ולמדו סתום כאן מן המפורש לרשע אחר במקום אחר להראות כי איש רע עלול לכל. ועל אסמכתא קלה סמכו את דרושתם כמו שראינו בן בעור שבא על בעור מפני שבעל אתונו. רשעים שבעל אתונו. רשעים שתי רשעות וכל זה אינו רמז רחוק שהותר רק בדרך מקרא אני דורש. ועיין מאור עיניים פרק י"ח באריכות יותר... עכ"פ הנך רואה דהדורש היה לו בכל עת כוונה מיוחדת לפעול על העם, ולעורר את לבם הן ע"י הריבוי בשבח הצדיקים או ע"י גנות הרשעים או שאר עניין מוסרי או הנהגה טובה, היו המטרה לדרשותיו

9. <https://www.uncensoredjudaism.com/archives/253> (בענין שקר חינוכי)

מדרש תנחומא (בובר) פרשת שופטים סימן ט

[ט] אמר ר' חמא בר חנינא מהו כל הגוים נקבצו יחדו (ישעיה מג ט), לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מביא ספר תורה, ומניחה בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו, מיד מתקבצין כל האומות בערבוביא, שנאמר כל הגוים נקבצו יחדו [וגו'], א"ל הקדוש ברוך הוא אל תקבצו בערבוביא, אלא כל אומה וסופריה, [שנאמר] ויאספו לאומים (שם /ישעיהו מ"ג/), נכנסה מלכות רומי, א"ל הקדוש ברוך הוא במה עסקתם, אומרים הרבה שווקים תיקננו, הרבה מרחצאות עשינו, וכסף וזהב הרבינו, הכל כדי שיעסקו ישראל בתורה, א"ל כל מה שעשיתם לצרכיכם עשיתם, שווקים להושיב בהם זונות, מרחצאות לעדן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר לי הכסף ולי הזהב (חגי ב ח). נכנסה מלכות פרס, א"ל במה עסקתם, אומרים הרבה כרכים (תיקננו) [כבשנו], הרבה גשרים תיקננו, הרבה מלחמות [עשינו], הכל בשביל ישראל, א"ל כל מה שעשיתם בשביל עצמיכם עשיתם, כרכים לעשות בהם אנגריא, גשרים ליטול מס, מלחמות אני עשיתי, שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו ג), כלום יש בכך מגיד זאת, שנאמר מי בהם יגיד זאת (ישעיה מג ט), ואין זאת אלא תורה, שנאמר וזאת התורה אשר שם משה (דברים ד מד), אומרים לפניו כלום נתת לנו ולא קבלוהו, [עליהם הוא אומר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (שם /דברים / לג ב), מלמד שהחזיר הקדוש ברוך הוא על כל אומות העולם ולא קבלוהו], אומרים לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה, א"ל מצוה קלה אני נותן לכם, אם אתם משמרין אותה אתן [לכם שכר] כישראל, א"ל לכו ועשו סוכה, מיד כל אחד ואחד הולך ועשה לו סוכה, והקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וכל אחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר ננתקה את מוסרותמו (שם /תהלים ב' / ג). והקב"ה משחק עליהם, שנאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו (שם /תהלים ב' / ד).

10. הרב פרפסור יהודה ברנדס, פתיחתא לפרק "ימי אידיהן"

נמצא שסוגייתנו משלבת בין שתי גישות. שיטת הדרשן הבסיסית היא שיטת רשב"י, השוללת ערכם של מעשי אומה"ע בעוה"ז. ואילו שיטתו של בעל הסוגיה הבבלי, הפרשן, נוטה יותר לכוון של ר' יהודה, המבקש להצדיק במידה מסוימת גם את הנכרים ואומות העולם.